

7) Pružena je pomoć Gradskoj galeriji u Zagrebu pronalaženjem arhivske građe potrebne za projektiranu izložbu »Hrvatsko slikarstvo XIX stoljeća«.

8) Pružena je pomoć u radu komisijama za historiju SKJ u Zagrebu i Komisiji za historiju radničkog pokreta pri Republičkom vijeću sindikata u Zagrebu.

9) Učešće u instruktaži arhivskih ustanova u Dalmaciji i Historijskog arhiva u Rijeci.

Bernard Stulli

IZLOŽBA DRŽAVNOG ARHIVA NRH U ZAGREBU POVODOM ČETRDESETOGODIŠNJICE KPJ

Proslava četrdesetogodišnjice osnivanja KPJ obilježio je Državni arhiv NRH u Zagrebu izložbom »Radnički pokret u Hrvatskoj 1919. godine«. U tu je izložbu adaptiran prostor ranije izložbene dvorane Državnog arhiva NRH u Zagrebu u zgradi na Marulićevom trgu 21; stare i nepraktične izložbene vitrine zamijenjene su prikladnijim i suvremenijim elementima od željeza, stakla i drva. Novim suvremenijim namještajem povećan je izložbeni prostor, kao i prostor za cirkulaciju posjetnika. Izložbeni prostor povećan je kombinacijom panoa i ležećih vitrina, koje zajednički sačinjavaju skladnu cjelinu, a pored toga omogućeno je izlaganje eksponata u dvije paralelne tekuće vrpce. Nova rasvjeta daje poseban ugođaj i omogućuje dobru vidljivost bez zasjenjenih prostora i bez vanjskog svjetla, koje bi moglo štetno utjecati na izložene dokumente.

Izložba je zamišljena i koncipirana sa ciljem da se na ograničenom prostoru ilustriraju i objasne revolucionarni događaji i razvitak radničkog pokreta i ekonomsko i političko stanje i zbivanje u Hrvatskoj u godini kad je osnovana KPJ. Dosljedno tome, izložba je podijeljena na teme, koje su objašnjene određenim brojem eksponata, uvodnim (tematskim) legendama i posebnim legendama za svaki eksponat. Na taj se način pokušalo maksimalno povezati izabrane eksponate u jednu sadržajno povezanu cjelinu.

U sadržaj izložbe uvodi kratak pregled razvoja radničkog pokreta od osnutka Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije pa do posljednjih mjeseci I svjetskoga rata. Iz kraja 1918. naročito je značajan dokumenat o stvaranju »republika« u Donjem Miholjcu, Petrijevcima i Peričancima. U prvoj temi obrađena je politička i ekonomska situacija u Hrvatskoj koncem 1918. i početkom 1919, a ističu se dokumenti o štrajku željezničara, pokretima za ekonomska prava i radničko zakonodavstvo, te dokumenti o žigosanju krunskih novčanica. Druga tema sadržava eksponate o formiranju Jugoslavije i politici građanskih partija. Tu se posebno ističe pismo Franje Vujčića, jugoslavenskog iseljenika, Stjepanu Radiću, čiju politiku Vujčić kritički i realistički ocjenjuje i upućuje ga na suradnju sa SRPJ(k) i na pripremu za socijalističku revoluciju. Tema III posvećena je osnivanju Treće internacionale, te su izloženi faksimili odluka, kao i fotografija učesnika prvog kongresa Treće internacionale 1919. Eksponatima IV teme objašnjena je borba komunista i socijalista desničara. Ovdje se nalaze i dokumenti o životu i radu Vladimira Čopića i Vukašina Markovića i o izjašnjavanju socijalističkih organizacija za načela beskompromisne klasne borbe, odnosno za III internacionalu. Šesta tema predstavlja sadržajno centar izložbe i posvećena je Kongresu ujedinjenja, odnosno stvaranju KPJ. Ovdje se ističu sedam, dosad jedinih sačuvanih, pozdravnih telegrama Kongresu ujedinjenja od radničkih organizacija i kolektiva iz Dalmacije. Sedma tema obrađuje

sindikavno ujedinjenje, a osma je posvećena proslavi Prvoga maja 1919. u Hrvatskoj, koja je proslava bila zabranjena od vlasti. Pored raznih letaka i plakata iz pojedinih krajeva Hrvatske i Dalmacije posebno se ističu plakati koji pozivaju na proslavu međunarodnog radničkog praznika solidarnosti i na borbu za socijalističku republiku. U devetoj temi izloženi su dosad malo ili nikako poznati dokumenti o sudjelovanju Jugoslavena u Mađarskoj socijalističkoj revoluciji. Među ostalim treba posebno istaknuti sliku Ivana Matuzovića, markantnog vođe jugoslavenskih revolucionera u Mađarskoj, koja je priložena tjeratici što ju je za Matuzovićem raspisala jugoslavenska vlada. Izložen je i rijedak primjerak »Crvene zastave«, lista Jugoslavenske komunističke frakcije za vrijeme revolucije 1919. u Mađarskoj. Pored toga izložen je i cijeli niz letaka i brošura koje je izdala grupa naših komunista u Mađarskoj, a koji su bili masovno šireni u Jugoslaviji. Značajne manifestacije međunarodne solidarnosti jugoslavenskog proletarijata sa socijalističkim revolucijama, a naročito štrajk solidarnosti 21. VII 1919. obrađene su u X temi. Posebno valja istaknuti rezolucije kojima se izražava solidarnost naših radnika sa socijalističkim revolucijama i zahtijeva se od jugoslavenske vlade da ne učestvuje u intervenciji kontrarevolucije. Naročito su interesantni leci kojima se pozdravlja oktobarska revolucija i mađarska socijalistička revolucija, te poziva na socijalističku revoluciju u Jugoslaviji. U XI temi obrađeni su problemi agrarne reforme. Agrarni odbori nisu ispunili očekivanja vlasti, dapače, prema izvještaju velikog župana varaždinske županije u Petrijancu »pojedini agrarni odbori preuzeli su ulogu sovjeta pojedinih sela«, kaže se u jednom od eksponata ove teme. Zbog takve uloge agrarni odbori bili su raspušteni. U XII temi, gdje se govori o otporu regrutaciji i »zelenom kadru«, naročito je interesantan dokument zelenokaderaške grupe nazvane »Kolo gorskih tiča«, u kojem izlaže ta grupa svoj program, te ističe kao svoj cilj formiranje Sovjetske Jugoslavije. Trinaesta tema razlaže o držanju naroda prema uređenju nove zajedničke države, te se kao crvena nit provlači zahtjev za republikom, a protiv monarhije. Tema XIV donosi malo poznate dokumente o revolucionarnim pokušajima socijalista i vojnika u Varaždinu, Osijeku i Mariboru i o agitaciji komunista u vojsci. Petnaesta tema posvećena je osnutku i djelovanju SKOJ-a. Ovdje je izložen rijedak primjerak prve publikacije SKOJ-a »Almanah SKOJ-a 1919«. O progonima i zatvaranju komunista govori tema XVI, a u XVII temi izloženi su dokumenti o borbi naših iseljenika za radnička prava i njihova pomoć radnicima svoje domovine. U to vrijeme, prema jednom eksponatu, u Sjevernoj Americi postojalo je 71 socijalističko udruženje jugoslavenskih radnika. Sedamnaesta tema postavljena je pod naslovom »Porast aktivnosti komunista između dva kongresa«, a posljednja tema donosi komunističku štampu 1919. godine i cenzuru te štampe. Ovdje se nalaze, među ostalim, primjerci »Istine«, »Nove istine« (Zagreb), »Bratstva« (Varaždin), »Znanja« (Chicago), »Oslobogjenja« (Split), te brošure »Poslanica robovima zemlje«, »Kome pripada zemlja«, »Srbima žuljevitih ruku u Vojvodini!« i drugo. Izložba je završena sa četiri grafikona, kojima je prikazano stanje posjedovnih odnosa, obradive i neobradive zemlje, pismenosti i socijalnog sastava u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Istri 1919. god.

Izložba ima 226 eksponata, od kojih je većina originalnih dokumenata, a jedna petina su faksimili.

Izložba bijaše prvenstveno namijenjena školama, te su većinu posjetilaca sačinjavale organizirane grupe učenika, koji su koristeći se izloženim materijalom upotrijebili ovu izložbu za očiglednu nastavu. Izložba je, upravo za potrebe škola, bila otvorena oko osam mjeseci.

Josip I. Vidmar